

кінематографічні тексти мелодрами в дискурсі американського ігрового кіно. Аналіз американської мелодрами показав, що мовний ряд у таких кінофільмах у дискурсі американського ігрового кіно виконує функцію розкриття почуттів; мелодраматична риторика прагне до завищеної і повчальної тональності, використовуючи такі фігури мови, як гіпербола, антитеза, оксюморон. Кіноперсонажі в дискурсі американської мелодрами характеризуються красномовством, рясним використанням літературної мови і метафоричної мови.

Ключові слова: мелодрама, кінодискурс, діалог кінофільму, мелодраматичний стиль.

Николенко Андрей. Диалоги жанра мелодрамы в американском кинодискурсе. В статье сделана попытка проанализировать речевой ряд американской мелодрамы, дать классификацию американской мелодрамы как слабосвязанных между собой групп текстов сквозь призму тематических, семантических и стилистических маркеров и определить функции диалога в мелодрамах, а также изучить эффекты взаимодействия между выражением и репрессией на кинематографические тексты мелодрамы в дискурсе американского игрового кино. Анализ американской мелодрамы показал, что речевой ряд в таких кинофільмах в дискурсе американского игрового кино выполняет функцию раскрытия чувств; мелодраматическая риторика стремится к завышенной и нравоучительной тональности, используя такие фигуры речи, как гипербола, антитеза, оксюморон. Киноперсонажи в дискурсе американской мелодрамы характеризуются красноречием, обильным использованием литературного языка и метафорической речи.

Ключевые слова: мелодрама, кинодискурс, диалог кинофильма, мелодраматический стиль.

The article to the editorial board
9.03.2013

УДК 811.111'27+811.111.42

Ніна Печко

Дискурсні передумови неадекватного розуміння пропозиційного змісту

У статті досліджено інтерпретаційні відхилення в англомовному дискурсі. Автор аналізує причини непорозуміння пропозиційного змісту, зумовлені дискурсно-релевантними чинниками, а саме: формою дискурсу, змістовою організацією та супутніми лінгвокогнітивними чинниками. Розглянуто різні випадки непорозуміння пропозиційного змісту, пов'язані з якісним та кількісним відтворенням цього смислового елемента в ментальній реальності інтерпретатора, і здійснено спробу типології таких випадків.

Ключові слова: дискурс, інтерпретація, непорозуміння, пропозиційний зміст, ментальна репрезентація, імпліцитність, інформаційна недостатність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження засад інтерпретаційної діяльності належить до базових проблем сучасної *когнітивної* лінгвістики. Тому ідея з'ясування механізму розуміння та інтерпретації дискурсу має велику передісторію й характеризується різновекторністю та багатоаспектністю вчень (Г. І. Богін, В. Г. Борботько, Т. К. Виноградов, Б. Л. Іюмдін, О. С. Кубрякова, В. В. Красних, Н. А. Шехтман, М. Dascal, R. Gibbs, G. Green, D. Sperber й ін.). Водночас новітня методологія, сформована сучасними концепціями лінгвокогнітивного та дискурсного напрямів, створила належні умови для ґрунтового аналізу *інтерпретації* як комунікативно-когнітивного явища, та його негативного вияву – *непорозуміння*. Останній трактуємо як певний тип інтерпретації дискурсу, у результаті якого реципієнт отримує неповну або неправильну репрезентативну модель мовленнєвого повідомлення.

Мета цієї розвідки – окреслити основні дискурсні характеристики, що призводять до неадекватного відтворення *пропозиційного змісту* (ПЗ) адресатом, скласти типологію таких випадків на матеріалі англомовних художніх творів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Основною дискурсною ознакою, що призводить до непорозуміння, є низький інформаційний потенціал пропо-

зиційної частини дискурсу. Такий дискурс вважається *інформаційно недостатнім* (Ю. Н. Жданов) стосовно *конкретного* адресата. Тобто, кількість або якість інформації, що сприймається, є нижчою від достатнього рівня. У таких випадках інтерпретатор докладає додаткових ментальних зусиль, здійснюючи когнітивну побудову тексту [1, с. 117–129]. Недостатність зазначеного інформаційного запасу відносна, оскільки останній відтворює, як звичайно, логічно завершене судження або набір суджень. Однак за своєю природою вони вирізняються *абстрактною спрямованістю, дифузністю, нечіткістю вираження, неконкретністю, розмитістю*. Усе це підпадає під англійський термін *indeterminacy* [6, с. 10]. Логічно, що інтерпретатор змушений залучати інференційні процеси, керуючись при цьому принципом релевантності. Виведений адресатом пропозиційний зміст покликаний заповнити змістові лакуни, що утворюються в ментальній репрезентації реципієнта. Хибність такого заповнення результується непорозумінням:

'...But I know he's not going to an expert, not going to do anything, Bernard -because I persuaded him our way,' Tom said soothingly.

'I can think of only one way you persuaded him, one wild way.' (1)

'What do you mean?' Tom asked, smiling, a little frightened.

'You persuaded him to let me alone. As a thing of pity, a thing to be pitied. I don't wish to be pitied' [9, p. 412].

Наведений фрагмент (1) демонструє, що адресат (Том) зазнає *неповного* розуміння через невиразність дискурсу адресанта: *I can think of only one way you persuaded him, one wild way* – *Я можу думати лише про один спосіб, у який ви його переконали, один дикий спосіб*. Таке висловлення автора припускає наявність конкретнішого імпліцитного пропозиційного змісту. Для кожного з учасників комунікації він декодується по-різному. Знаючи про супутні події (насправді Том убив Бернарда), можна стверджувати, що в його свідомості утворюється *неправильна ментальна* репрезентація дискурсу. На цю думку нагтовхують насамперед його емоції (*smiling, a little frightened* – *посміхаючись, трохи злякано*). Для автора, який далі конкретизує своє висловлення, *wild way* уособлюється у вияві з боку інших жалю до нього (*As a thing of pity, a thing to be pitied. I don't wish to be pitied*). Основна причина такої розбіжності – різні фонові знання комунікантів, а саме відмінності в зоні ситуативної пресупозиції.

Ще одним аспектом, який зумовлює неадекватне утворення ментальної репрезентації дискурсу інтерпретатором, є пропозиційна складність комунікативного повідомлення, насамперед у випадку розуміння наративного або аргументативного мовлення, через нагромадження пропозиційної інформації. Існує навіть експериментальне підтвердження того, що дискурс із більшою кількістю пропозицій потребує більше часу на опрацювання [3, с. 152–161]. Звернемося до прикладу:

– If I 'm not what I 've been trying to be, "what am I?

– I don't know. Maybe you could find out if you no longer decided that you ought to be was what your husband expected you to be. (2)

I'm not sure I know what you're talking about.

– You too, huh? Well, look, if he's disappointed in you it doesn't mean you're wrong. It could mean he's wrong [11, p. 144].

Справді, дискурс мовця сприймається дуже важко (*Maybe you could find out if you no longer decided that you ought to be was what your husband expected you to be* – *Можливо, ти могла б дізнатися, якщо ти вже більше не вирішувати, що ти повинна була бути тією, якою очікував тебе твій чоловік*). Накопичення пропозиційної інформації та її складна логічна зв'язність вимагають від інтерпретатора додаткових ментальних зусиль. Про труднощі розуміння свідчить і його репліка (*I'm not sure I know what you 're talking about* – *Я не впевнена, що знаю, про що ти говориш*).

Пропозиційний зміст дискурсу, який існує у вигляді логічно зв'язаних пропозицій, може зазнавати проблематичної інтерпретації із боку реципієнта, зважаючи на неможливість останнього відтворити локальну або глобальну когерентність пропозиційної інформації. Перший випадок об'єктивується у визначенні релевантності послідовних пропозицій для утворення певної ментальної моделі. Такий тип когерентності є референційним або екстенціональним, оскільки він визначається в термінах подій, до яких апелює дискурс [7, с. 9]. Непорозуміння на цьому ґрунті виникає через

неексплікований хід думок автора, коли реципієнт утрачає зв'язок між послідовністю пропозицій. Наприклад:

*«This isn't going to work. Susan!» He shouted her name. There was no response.
«Did you call me?» It was Billy again, this time from halfway down the back stairs.
«Does 'Susan' sound like 'Billy'? Maybe it does».*

«Sorry, Professor».

«I'll bet you are».

(3)

«Beg pardon?»

«Nothing, Billy. You wouldn't happen to know where my wife is?»

«I thought she was down here with you ...» [8, p. 265].

У цьому фрагменті (3) спостерігаємо непорозуміння реципієнта (Billy) через недоречність, з його погляду, репліки професора на його вибачення: *«Sorry, Professor.»* – *«I'll bet you are.»* – *«Вибачте (мені шкода), професоре»* – *«Присягаюсь, що так»*. Очевидне є порушення локальної когерентності, але тільки для інтерпретатора. Для автора все є логічно поєднаним: вибачення хлопця він ментально зіставляє зі спробами останнього пофліртувати з його дружиною.

Наслідком неправильного визначення глобальної когерентності пропозиційної інформації адресатом може стати неможливість з'ясування або неадекватне визначення останнім предмета дискурсу – виведення глобального значення дискурсу у вигляді макропропозиції [7, с. 6]. Таке глобальне значення може бути як суб'єктивним, так і тенденційним, не обов'язково однаковим для мовця й реципієнта. Про труднощі у визначенні макропропозиції дискурсу в англomовному середовищі сигналізує, як звичайно, запитання на зразок *What are you talking about?* Звернемося до ілюстрації:

'If you are in cahoots with Corrie Browne to get rid of me,' she hissed, 'then I want to know now.' (4)

'What the hell are you talking about?' Luke laughed in amazement.

'I'm talking about her affair with you and with my father. I'm talking about the way she's always' [10, p. 408].

Як засвідчує наведений приклад, непорозуміння виникло через те, що адресат не може з'ясувати предмета розмови – макропропозицію, що значною мірою підкріплюється розбіжністю в індивідуальних фонових знаннях комунікантів.

Індивідуально-когнітивні чинники інтерпретатора відіграють принципово важливу роль у з'ясуванні пропозиційного змісту дискурсу. Так, до прикладу, визначенню адекватного пропозиційного змісту може завадити нестача феноменологічних знань, необхідних для адекватної інтерпретації. Феноменологічні когнітивні структури знань є тими квантами ментальної інформації, що репрезентують загальні знання індивіда про навколишній світ і тим самим формують певну картину світу. Наприклад:

'In insurance, are you?'

Derek wanted to get rid of him. He felt guilty that he had confided, even to a stranger, his fantasy of doing away with his mother-in-law.

'Life assurance,' he said, knowing that it was a social turn-off. Most people, hearing the words, would have backed away hurriedly, expecting a sales pitch to follow.

Maddeningly, the Rolls driver looked pleased.

(5)

'There's a coincidence!' he said. I was thinking only this morning that now I'm a married man. I really must get some life insurance.'

'It's assurance not insurance,' Derek said stiffly. 'There's no insurance against death. That's the one thing that's certain' [12, p. 39–40].

Цей приклад ілюструє непорозуміння адресата, зумовлене не лінгвістичними відмінностями концептуальних понять *life assurance* і *life insurance* – страхування життя (обидва варіанти є цілком можливими), а, радше, різним ракурсом світосприйняття учасників мовленнєвої інтеракції. Задіяні, насамперед, феноменологічні структури знань у когнітивному просторі мовної особистості, відповідальні за категоризацію досвіду, пізнання й формування певної картини світу: для мовця *life assurance* – це *прижиттєве забезпечення*, для слухача – це поняття є синонімічним *life insurance*, що *втілюється в страхуванні від нещасних випадків, страхуванні на випадок смерті*. Це є конфліктним, передусім, для автора дискурсу, який вважає, що застрахувати життя неможливо, тому що смерть – це єдина певна річ (*'There's no insurance against death. That's the one thing that's certain'*).

Як уже зазначалося, розуміння передбачає не лише опрацювання та інтерпретацію отриманої інформації, а й активацію та залучення внутрішньої когнітивної інформації. Т. А. ван Дейк і В. Кінч (1988)

розглядають таку інформацію як когнітивні передумови конструювання внутрішньої моделі дискурсу, що створює пресупозиційний фундамент ментальної репрезентації [2, с. 158]. Підтвердження знаходимо в наведеному нижче фрагменті, де власне конфлікт пресупозиційних основ і невідповідна ієрархія наявної фонові інформації відіграли вирішальну роль, призвівши до непорозуміння:

*'Anyway', said Darnley as we threw our silver tops into the box, 'it's the Binker next. India again'.
I hate India', I said.* (6)

*'I wouldn't mind seeing tigers and elephants. My grandfather was in India. Dad was born there.'
I don't mean real India. That's great. I mean the Binker's India. Sketchmaps'* [401, p. 63].

Когнітивний дисонанс у цьому випадку став наслідком різного підходу комунікантів до трактування концепту *India*. Експліцитний пропозиційний зміст цього поняття однаковий для обох (Індія – азіяська країна), причину конфлікту віднаходимо в прихованій імпліцитній пропозиційній інформації: для одного *India* – це справжня Індія (*real India*), для іншого *India* – це віртуальна Індія, відображена в етюдах (*sketchmaps*). Значимо, що суттєвим аспектом цього протиріччя є різний референційний зміст, який, накладаючись на пропозиційний, визначає семантику окремої частини комунікативного повідомлення.

Суперечності в пресупозиційній зоні, невідповідності концептуального характеру, стимулюють неадекватне виведення імпліцитної інформації, зокрема й пропозиційного плану. Це підтверджується також законом адресата: сприйняття імпліката тексту, який із наміром закладений адресантом на семантичному вводиті, залежить від пресупозиційної ємкості адресата й імплікативного ракурсу [4, с. 82]. У випадку, якщо пресупозиційні ємкості продуцента та реципієнта різняться, ризик непорозуміння особливо високий. Найпростіший приклад – неповне розуміння (7), тобто недостатнє відображення пропозиційного змісту, вираженого неасертивно в репрезентативній моделі інтерпретатора:

«What's the title of your book?» (7)

«It's called Cleopatra's Nose», Barker said, liking the sound of it more and more.

«Oh», the man said, "so you're the one!"

«So I'm the one what?» Barker asked.

«The snake-in-the grass. The fellow who thinks women ought to have the vote». [8, p. 103].

Пропозиційна інформація, прихована за висловом *the one*, обумовлена власним досвідом, особистісними уявленнями продуцента дискурсу. Занижена інформативність комунікативного повідомлення, недостатня пресупозиційна місткість адресата та неможливість, передовсім, відтворити імплікативний ракурс стимулюють інтерпретатора поставити уточнююче запитання.

Оскільки комуніканти природно різняться когнітивним досвідом, останній накладає відбиток на визначення семантики дискурсу й, зокрема, на з'ясування пропозиційного змісту. Основний конфлікт полягає в неможливості інтерпретатора зв'язати форму зі значенням. Наприклад, у наступному фрагменті мовець оперує специфічними, радше – надто індивідуальними поняттями, які не піддаються розумінню з боку інтерпретатора (*the mouse*):

'How 'd you get the mouse?' I said.

'The what?'

'The bruise on your face. How 'd you get it?'

'For crissake, don't change the subject. You owe me information and I want it. I'll take you right the hell into court if I have to.'

'Hawk lay that on you?'

(8)

'Lay what?'

'The mouse. Hawk gave it to you?'

'You keep your nose out of my business, Spenser. I hired you to find my wife, and you wouldn't even do that. Never mind about Hawk' [11, p. 58].

Процес розуміння в цьому випадку (8) ускладнюється тим, що інтерпретатор не може віднайти за фігуральністю висловлення істинного пропозиційного змісту, адже метафоричність у цьому прикладі має неконвенційний характер: *the mouse* – *синець*. Реципієнт не здатен визначити концептуальне значення понять, що ними оперує автор, не кажучи вже про їхню конситуативну прив'язаність. Подібне явище спостерігаємо і в ілюстрації (9), де неспроможність інтерпретатора з'ясувати пропозиційно-референційний зміст спричинена метафоричною формою дискурсу. Наприклад:

«What's the worst thing that could happen to you if you got too close?»

«I just told you. I 'd get burned»

(9)

«Stop talking in metaphor.» Wernick said. “It sounds good but it’s useless right now. I want you to drop the metaphor and contemplate the thing it stands for». [8, p. 211].

Метафоричні висловлення прямолінійні у вираженні своєї двозначності, а інколи й багатозначності. Як звичайно, це – скорочена й точна форма подання значно ширшого пропозиційного змісту. А отже, таким висловленням властиві значна імпліцитність і варіативність інтерпретації. У ширшому сенсі, метафоричність передбачає вживання слів у непрямому значенні [5, 296]. Непорозуміння у випадку (9) спричинене неможливістю адресата зіставити непряму форму висловлення з відповідним пропозиційним змістом, оскільки адекватне виведення останнього вимагає від інтерпретатора здійснення інференційних ходів, що ґрунтуються на певному досвіді та власних презумпціях.

Узагальнюючи результати аналізу, ми дійшли висновку, що непорозуміння через **неадекватне подання пропозиційної інформації** в ментальній репрезентації інтерпретатора зумовлюється низкою чинників. Дослідження дає змогу сформулювати певну типологію випадків неадекватної інтерпретації:

I. Порушення **якості відтворення** пропозиційного змісту в моделі-проекції дискурсу:

- a) неправильне відтворення експліцитного ПЗ;
- b) неправильне відтворення імпліцитного ПЗ;
- c) утрачений локальний когерентний зв’язок;
- d) неідентифікована макропропозиція;
- e) неправильно встановлена конотація.

II. Недостатність **кількості відтворення** пропозиційної інформації:

- a) неповне подання експліцитного ПЗ;
- b) неповне подання імпліцитного ПЗ;
- c) невизначення імпліцитного ПЗ;
- d) неможливість з’ясувати сигніфікативне значення окремих одиниць.

III. Непорозуміння, викликане суб’єктивними чинниками або **фактором адресата**:

- a) відсутність лінгвістичних когнітивних структур в індивідуальному когнітивному просторі інтерпретатора;
- b) відсутність феноменологічних когнітивних структур в індивідуальному когнітивному просторі інтерпретатора;
- c) невідповідна ієрархія пресупозицій;
- d) різний імплікативний ракурс;
- e) відмінний когнітивний досвід;
- f) помилково-стратегічний асоціативний хід;
- g) неадекватність емоційної бази реципієнта.

IV. Непорозуміння, спричинене **формою дискурсу**:

- a) пропозиційна складність дискурсу;
- b) метафоричність дискурсу;
- c) неозначеність (абстрактність) дискурсу;
- d) багатозначність дискурсу;
- e) дифузність (незрозумілість / неясність) дискурсу;
- f) незавершеність (еліптичність) дискурсу.

Висновки. Якість розуміння під час мовленнєвої інтеракції залежить від ступеня ідентичності пропозиційного змісту висловлення в ментальній моделі адресанта та його відповідника – ментальної репрезентації адресата. Для **непорозуміння** як окремого типу інтерпретації характерна різна міра неадекватності в поданні проєктованої інформації в ментальній репрезентації реципієнта. Проаналізований матеріал засвідчує, що імпліцитна пропозиційна інформація підпадає під категорію потенційного джерела неадекватної інтерпретації. На нашу думку, причиною цього є значущий суб’єктивний чинник, який відтворюється в унікальності, індивідуальності, когнітивній неповторності кожної окремої мовної особистості як носія певного тезауруса, що охоплює концептуальну систему знань і сукупність вироблених вірувань, уявлень, оцінок. Значною мірою до непорозуміння в англомовному середовищі призводить форма дискурсу, а саме: метафоричність, пропозиційна складність, труднощі в з’ясуванні когерентного зв’язку між пропозиціями, низька інформативність дискурсу, його дифузність, неозначеність.

Перспективи подальших досліджень. Представлене наукове дослідження ґрунтується на інтеграційно-конструктивній моделі опрацювання різномістових конструктів дискурсу з ураху-

ванням лінгвокогнітивного тла інтерпретаційної процедури й застосовне для аналізу інтерпретаційних відхилень інших дискурсних складових, зокрема референційної та прагматичної.

Література

1. Жданов Ю. Н. О понятии «информационная недостаточность текста» / Ю. Н. Жданов // Теоретическая и прикладная лингвистика. Вып. 1 : Проблемы философии языка и сопоставительной лингвистики. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 1999. – С. 117–129.
2. Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 153–211.
3. Когнитивная психология : учеб. для вузов / [ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова]. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
4. Молчанова Г. Г. Семантика художественного текста (импликативные аспекты коммуникации) / Г. Г. Молчанова. – Ташкент : Изд-во «ФАН» Узбекской ССР, 1988. – 162 с.
5. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая рос. энциклоп., 1998. – 685 с.
6. Dascal M. Language as a cognitive technology [Electronic resource] / Marcelo Dascal – 2004. – Mode of access : <http://www.tau.ac.il/humanities/philos/dascal/papers/ijct-rv.htm>.
7. Dijk van T.A. Cognitive Discourse Analysis [Electronic resource]. / Teun A. van Dijk. An Introduction. – Version 1. 0., October 25, 2000. – 10 p. – Mode of access : <http://www.discourses.org/UnpublishedArticles/cogn-dis-anal.htm>.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Bernays A. Professor Romeo / Anne Bernays. – N. Y. : Penguin Books, 1990. – 277 p.
9. Highsmith P. The Talented Mr Ripley. Ripley Under Ground. Ripley's Game / Patricia Highsmith. – Everyman's 9. Library, 2000. – 877 p.
10. Lewis S. Obsession / Susan Lewis. – London : Mandarin Paperbacks, 1993. – 663 p.
11. Parker R. B. Promised Land / Robert Parker. – L. : Penguin Books, 1978. – 187 p.
12. Radley S. This Way Out / Sheila Radley. – Penguin Books, 1990. – 221 p.
13. Wilson A. N. Incline Our Hearts / A. Wilson. – L. : Penguin Books, 1990. – 250 p.

Печко Нина. Дискурсивные предпосылки недопонимания пропозиционального содержания. В статье рассматриваются интерпретационные девиации в англоязычном дискурсе. Комплексный анализ, базирующийся на интеграционно-конструктивной модели, позволил исследовать недопонимание как тип интерпретации в связи с построением разных смысловых конструкторов дискурса интерпретатором. Автор анализирует причины недопонимания пропозиционального содержания, вызванного дискурсивно-релевантными факторами, в особенности – формой дискурса и его смысловой организацией. Определяются сопутствующие лингвокогнитивные особенности, которые влияют на интерпретационный процесс, его эффективность и результат в целом. На материале англоязычной художественной прозы изучаются различные случаи недопонимания пропозиционального содержания, связанные с качественным и количественным отображением этого смыслового элемента в ментальной проекции интерпретатора. Суммируя, автор статьи делает попытку типологии случаев пропозиционального недопонимания, основываясь на критерии непосредственной причинности.

Ключевые слова: дискурс, интерпретация, недопонимание, пропозициональное содержание, ментальная репрезентация, имплицитность.

Pechko Nina. Discourse Foregrounds of Misunderstanding of Propositional Meaning. The article deals with interpretational deviations in the English discourse. The complex analysis based on the integration-constructive model laid the foundations for the research of misunderstanding as interpretation type viewed as the interpretant's composition (mental projecting) of various content layers of discourse. The author investigates reasons for propositional misunderstanding caused by discourse relevant factors, in particular – discourse form and its content (meaning) organization. She also traces back the attending linguo-cognitive peculiarities affecting the interpretation process, its effectiveness and ultimate result. Based on the English fiction, different misunderstanding cases of propositional meaning involving its qualitative and quantitative manifestation in the interpretant's mental representation have been analyzed. Summing up, the author makes an attempt to typologize the cases of propositional misunderstanding from the perspective of direct causality.

Key words: discourse, interpretation, misunderstanding, propositional meaning, mental representation, implicitness.

Стаття надійшла до редколегії
4.03.2013 р.